

Ksaver Meško:

Iz raja mojih dni.

(Nadaljevanje.)

anaj samotno in pošastno in bolj prijetno je seve bilo, kadar je bil v mlinu mlinar, Brumnov Lojze. Večkrat, kadar sem pasel v travniku ob mlinu, sem mu pomagal mleti. Sicer — da povem kar resnico in se ne hvalim čez zasluženje in čez mero — je bilo moje delo večinoma v tem, da sem pozvonjal z zvončkom nad kamenom, ki je dajal znamenje, kadar je pošlo žito v kaštici nad kamenom. A to cingljanje, ki je bilo meni prijetna zabava, je Lojzeta spravilo čestokrat v hudo nevoljo, in mi je kratkomalo odpovedal družbo in službo v mlinu. Naj rajši pazim, da mu krave ne bodo izlizale vsega ilnatega podstenja okoli mlina! V veliki jezi mi je kdaj celo zagrozil, da me stlači pod kamen in me zmelje, ali da me vrže pod mlinska kolesa ali v kašto, polno moke. Da bi ne bilo prijetno ne to, ne ono, sem spoznaval. Vedel sem pa tudi, da Lojze ni mož tako trdega srca, kakor so bile včasih trde in osorne njegove besede.

Če bi me ne bili dali starši v šole, postal bi bil morda mlinar. Zakaj mlini so me zmeraj hudo zanimali. Še bolj nego mlini z osmimi lopaticami, ki smo jih stavili otroci v vaškem potočku, so me zanimali, seveda pravi in resnični mlini.

Velik mlin je bil v sosednji vasi ob cesti gor proti Sv. Tomažu, v Hranjigovcih. Mlinar je bil bogat mož, brez otrok, a škrtec in stiskač, da nikjer takega. Botra sem si ga izbral in naprosil za sveto birmo. Morda v tihi nadi, da se kdaj izučim pri njem mlinarske meštrije in umetnije. Pač mi je Skuhalov Matjaž, ki je bil ob tistem času spet enkrat učitelj, to izbiro večkrat resno in odločno odsvetoval. »Ti, tega bi pa jaz že ne imel za kumeka. Tolarje, ki jih bo ta dal, jaz suhe pojem.« Pozneje sem si večkrat rekel: »Prerok je bil ta Matjaž!« A spoznanje in kes sta prišla prepozno, kakor je to že navadno v življenju!

Sicer sem šel pa le enkrat k mlinarjevim prosit, enkrat — pa nikoli več.

Pri mlinarju Canjku v Ormožu je bil v oknu na ogled postavljen krasen majhen molitvenik. Komaj da sem ga bil videl, sem že zahrepenel po njem z vsem srcem. Kakor Adam pred rajem, ko ni smel vanj, sem postajal pred tisto prodajalno, požiral z očmi skozi svetlo steklo bukvice in razmišljal, kakšna krasota mora biti šele v njih, ko so že nazunaj tako prelepe. Noč in dan me je spremljala sedaj misel na to knjigo, noč in dan se mi je knjiga lesketala pred dušo in pred očmi v prečudni črni in zlati svoji lepoti. A kje naj dobim tisti goldinar in še dvajset krajcarjev povrhu, ko je knjigar toliko zahteval za knjigo? Ni mi bilo mogoče in ni! Po dolgem premišljevanju in težkih bojih sem se ojunčil in sem šel nad kumico-mlinarico. Kumeka se nisem upal lotiti; o kumici, ženski, sem pa mislil, da ima vendar več srca. Pa me je, ko sem v zadregi izjecal svojo srčno stisko in vročo svojo prošnjo, žena pogledala tako začudeno in tako

uničevalno-zaničljivo, da je v hipu padel ves moj pogum v mlinski potok in je splaval po vodi. Osramočen po tistem pogledu, ki mi je molče tako kričaje očital moje beraštvo, sem potisnil klobuk globoko na oči in sem kar tiho in ponižno izginil izpred oči užaljene žene. Od tedaj nisem prestopil več praga tistega mlina.

Sosed mlinarjev je bil kmet Mrak, dober mož, a svojimi posebnimi muhami, kakor imamo pač vsak svoje. Strica Mraka sem si malo privoščil v »Poti čez travnik«.¹

Dalje gori ob cesti sta stala spet dva mlina: tik pod Kovačicami Žgankov in v ozki stranski dolinici, »Pekel« imenovani, Dihurjev. Žgankov je bil še nov. Žgank, ki je bil tesar, ga je stavil baš tiste čase, ko sem hodil v domačo šolo; šel sem večkrat po daljši poti, tod po veliki cesti, ker je bilo čez vrhe zelo blatno. Stavil ga je z velikimi težavami in s pridnostjo, značilno za bornega slovenskega želarja ali kočarja, ki si je ubil v glavo, da mora nekaj postati; ki se je zaklel, da hoče biti premožnejši, in da morajo biti njegovi otroci uglednejši. Mlin je res postavil. Napeljal je vodo, ker je je bilo zelo malo v potoku, ki je tam še povsem ozek in plitev, po dolgem žlebu na velikansko, a vendar zelo vitko in lahko kolo, ki bi naj potrebovalo kar najmanj vode. A pri tem delu si je nakopal smrtno bolezen — pravi slovenski mož-delavec, ki ne omaga, dokler da doseže svoj namen. Ko sem pozneje bral Kraszevskega »Kočo za vasjo«, s kakim trdom ter s kako mravljinško marljivostjo je stavil cigan tisto kočo, sem moral vedno misliti na Žganka.

Lep in prijazen je bil torej ta mlín. Kakor lepa igrača je stal pod hribom, sredi zelenih travnikov. A stal je menda neprestano in molčal, ne vem ali sem ga slišal le ensamkrat pekljati.

Živo nasprotje mu je bil mlin Dihurjev, čepeč kakor mračen hudi duh v tistem samotnem, neprijaznem kotu pod Lahonskim vrhom, ki ga je pač kak pesnik ljudstva krstil kdaj za »Pekel« in mu je to ime ostalo do tistih časov in do današnjega dne. Še danes naštevajo šegavi ljudje in kateri se hočejo nekoliko ponorčevati z nami, tele tri znamenitosti v naši fari: na »kostanju« (lep hribček v bližini farne cerkve) je zidanica; v »Grmu« je vas (moja rodna vas Grm), v »pekl« pa potok in mlin.

V tistem času, ko sem hodil jaz tam mimo v šolo, menda vobče niso več mleli ondi. Zakaj zmeraj je bil mlín zapuščen in mrtev — gospodar Dihur je imel svoj dom nekje gori v vrhu; v mlinu pa ni bival nihče, in daleč naokoli ni bilo nobene hiše, nobenega življenja. Tudi grozen se mi je vedno zdel tisti mlin kakor mrlič. Posebno tako ob meglenih, že napol mračnih jesenskih in zimskih popoldnevih. Če sem šel sam iz šole tam mimo, sem bil vedno pripravljen na beg. Zakaj ob takih časih, ko je bila vsa dolina in ves tisti zakleti »Pekel« poln neme, mrtve megle, se je iz tega meglenega jezera črnilo umirajoče, trohneče poslopje še bolj pošastno in strašno. In zdelo se mi je vsak hip: Zdaj, zdaj stopi iz te mrtvašnice

¹ »Slike in povesti« II. Slovenska Matica, 1899, ponatis v Grafenauerjevi zbirki IV., Katoliška Bukvarna.

mrlič v dolgi beli halji, ali vsaj črnopolta, brezzoba ali škrbasta starka-čarovnica, ali pa divje zroč, s puško in z bodali uborožen razbojnik in ropar pa jo ubere za meno. Kaj drugega bi bil mogel storiti v taki strašni nevarnosti, ko da vzamem klobuk v roke, se pokrižam in zbežim za žive in mrtve — — —

Posebno jasno se spominjam nekega jutra v adventu.

Vsi so odšli k zornicam. S sestro sva pa ostala sama doma. Pa sem se z gorečo skalo (trsko) tako dolgo motal po sobi, da sem užgal kodeljo na materinem kolovratu. Naravno, da me sestra zato ni pohvalila. A jaz, užaljen, sem vzel šolsko torbico, pa hajdi na pot proti Sv. Tomažu. Ker je bil velik sneg in tir čez vrhe slab, sem jo urezal po daljši in boljši poti, po veliki cesti. Ko sem šel še skozi vasi, in mi je tu tam gledalo kako okno na cesto in v me kakor veliko svetlo oko, je še bilo. A ko sem se bližal gori »Peklu« in Dihurjevemu mlinu, mi je resnično zastajala sapa, tako groza me je bilo. Poizkusil sem glasno moliti, a strašil me le lastni glas. Pozdrav in blagoslov z nebes se mi je zdel glas zvona, ki je pal od časa do časa iz visočine, od fare sem, v to gluho jutro, v to strahotno molčečo mrtvo dolino, dolino polno groze. Nešteto spominov na strašne zgodbe se mi je podilo po glavi. Nešteto nevarnosti se mi je zdelo, da preži ob cesti, gre z mano skozi tiho temno jutro, korak za korakom. Kdaj me napadejo, kje planejo name?

Moj Bog, to je bila pot! Kakor bi prišel iz vic in njih trpljenja v svetla nebesa, mi je bilo, ko sem vstopil v cerkev, vso ožarjeno od sveč, dehtečo od kadila, vso polno orgljanja, pesmi in pobožnosti . . .¹

A kaj so bili vsi ti mlini proti veternemu Pintaričevemu mlinu gori na Žvabu, za gozdi nad našo vasjo!

Menda je bil to edini mlin na veter, ki sem ga videl kdaj v življenju. A ta se mi je zdel naravnost pravo čudo. Kaj so bili vsi klopotci po vseh vinogradih naokoli s svojimi čestokrat res velikanskimi peresi v primeri z ogromnimi tacastimi peresi tega mlina! Res, v tistih časih je večinoma stal, le kaka dvakrat sem videl, kako so se tista pošastna drevesa počasi vrtela.

Vobče mi je bila vsa stavba na tistih ogromnih nogah velika uganka, ki sem jo od daleč, s ceste, po kateri smo hodili in vozili k vinogradu v Rumeč, ob pričetku ljutomerskih gor, spet in spet občudoval z nemim zavzetjem. S tako silo me je vlekel ta mlin nase, da sem večkrat, če sem pasel na njivi gori ob šumah, popustil krave in bežal skozi gozd do tiste jase, odkoder sem videl na Žvab. Tam sem stal nekaj hipov kakor vkopan v zemljo ter zavzet strmel v tisto hišico na mogočnih stebrih in na tiste peresa, ki so se iztezala proti nebu kakor velikanske mračne in grozeče roke. Ko sem se za silo nagledal, sem bežal nazaj k živini, ki pa mi je medtem ne redkokrat že zašla v škodo.

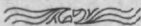
Ko sva nekoč nesla z bratom Tonetom klopka k posestniku Pintariču,

¹ Ta mlin mi je dal snov za sliko: »Zaradi mačke« (Slike in povesti« I., Slovenska Matica 1898).

ki je bil obenem tkalec, sva ga prosila, da smeja v mlin in si ga ogledava. Po široki lestvici smo lezli vanj, pa nama je razkazal mož tiste ogromne zavléke, ki se je mlin na njih po vetru obračal. Teda sem tudi videl, da so bila peresa privezana z debelimi verigami, in sem umeval, kar se mi je poprej tolikokrat zdelo veliko čudo, zakaj da se ne vrte niti ob močnem vetru.

Zdaj tistega mlina, žal, ni več, kakor marsičesar ne iz tistih lepih časov . . .

(Nadaljevanje.)

Jožef Vandot:

V zagorskem miru.

6.

Težka soparica je ležala drugi dan nad zagorskim svetom. Nebo je bilo sivo kakor jeklo. Snežniki so bili pokriti z bledikasto kopreno, in zdelo se je, da so tudi oni zadremali v vročini. Bilo ni niti diha sredi te soparice. Živina je polegla po sencah in je težko soplela. Izza gorá so se prikazovale tenke, sive meglice. Kar naenkrat so se pa razgubile med sivkastim nebom. Pastirji so si brisali pot z obrazov. Leno so ležali v senci; a niso počivali, ker jim sitne in nadležne muhe niso dale miru. Vedeli so vsi: še danes prihrumi preko snežnikov nevihta. — Pavelč se je je pa kar veselil. »Boš videl, ti Tilen, kako lepa je nevihta v gorah!« je rekel tovarišu, ki je ležal z njim tisto popoldne v senci pod širokim mecesnom.

Tilen je bil radoveden in je komaj čakal, kdaj da pride nevihta. Tako sta ležala v senci in sta gledala na sive vrhove gorá. A zmotilo ju je glasno, obupno beketanje, ki je prihajalo s skalovja. Trikrat je že Pavelč pogledal tja gor in vsakokrat je pomajal z glavo. A ko je postajalo tisto beketanje le obupnejše, se je dvignil. »Pa ne, da bi se bila zaskočila ovca tam gori?« je rekel. »Tako žalostno bekeče, kot bi klicala na pomoč.«

Tudi Tilen se je čudil, ko je slišal tisto beketanje. Pa takrat je že prišel mimo stari pastir Močilež. Zagledal je dečka in se ustavil pri njima. »Pobiča!« je rekel z jokavim glasom: »Pa mi že spet načaja škrat zeleni, trikrat preklani! Ovco mi je izvabil v skalovje, da se je zaskočila. Ali jo slišita, kako kliče na pomoč? Pomačajta mi, pobiča! Klical sem Olipca, pa ga ni nikjer.«

Fantičev ni bilo treba dolgo prositi. Kar stekla sta preko planine. Zapodila sta se po strmini vkljub vročini. Iz rušja je izžarevala taka gor-kota, kot bi gorelo med njim. A Tilen in Pavelč se nista menila za to. Splezala sta do skalovja in se pričela plaziti po žarečih skalah. Prišla sta že visoko in sta slišala beketanje že v bližini. Ustavila sta se, da si obrišeta pot, ki jima je tekkel curkoma z obrazov. Ozrla sta se, pa sta zagledala visoko nad sabo ovco, ki je tekala po ozki políci. Ko je pritekla do